

ÜRO aastatuhande arengueesmärkides toonitatakse, et aastaks 2015 peab poole võrra vähenema nende inimeste arv, kelle elatis on väiksem kui 1 USA dollar päevas.

Maailmaharidus Euroopas – väljakutse Eesti õppekavale ja koolidele

J o h a n n a H e l i n

JTI maailmahariduse projektijuht, Eesti esindaja Development Education Forumis

2007. aastal tegi Euroopa Maailmahariduse Foorum (Development Education Forum)¹, uurimuse maailmahariduse osatähtsusest kooli õppekavas Euroopa riikides. Selgus, et Eestil on selles valdkonnas veel tublisti arenguruumi.

Uuringu küsimustele vastasid arengukoostöö ning maailmaharidusega tegelevad kodanikuühenduste katusorganisatsioonid, Eestis Arengukoostöö Ümarlaud. Uuriti ametlikke dokumente, tehti intervjuusid ametnikega ning tutvuti koolipraktikaga.

Järgnev analüüs põhinebki kõnealuse uurimuse tulemustel. Hinnangute andmisel lähtutakse Euroopa Liidu, Euroopa Nõukogu ja OECD soovitusel tösta formaalhariduses oluliselt maailmahariduse osatähtsust ja kvaliteeti. Üks tähtsamaid ja aktuaalsemaid dokumente selles valdkonnas on praegu „Euroopa arengukokkulepe: toetus maailmaharidusele ja teadlikkuse kasvule” (European Consensus on Development: The

contribution of development education/awareness raising), millest kirjutab käesolevas Hariduses lähemalt Rilli Lappalainen (üks varasemaid sellekohaseid dokumente on Euroopa Liidu „Resolution on Development Education” aastast 2001 ning Euroopa Nõukogu „Maastricht Global Education Declaration” aastast 2002). Maailmahariduse teemal on korraldatud ka rahvusvahelisi konverentse, nt aastal 2005 Brüsselis ja 2006 Helsingis; järgmine konverents toimub Sloveenias tänava juunis. Nendel konverentsidel on muu kõrval soovitatud võtta maailmaharidus koolide õppekavadesse.²

Euroopa Nõukogu on olnud maailmahariduse aktiivne propageerija ja tekitanud selle levikuks ka uusi struktuure.

2001. aastal asutati Maailmahariduse Võrgustik Euroopas (The Global Education Network Europe – GENE), kus saavad kokku Euroopa riikide maailmahariduse eksperdid ja haridusametnikud. GENE võrgustiku tööd koordineerib Euroopa Nõukogu Põhja-Lõuna Keskus, mis korraldab ka võrdlusuuringuid maailmahariduse olukorra kohta liikmesriikides. Põhja-Lõuna Keskus aitab korraldada koolide maailmahariduse nädalat (Global Education Week – GEW) ja jagab igal aastal parematele maailmahariduse kooliprojektidele auhindu. Sellest on käesolevas Hariduses kirjutanud lähemalt Slovakkia kooliõpetaja Lydia Desiatnikova.

Rahvusvahelistes dokumentides toonitatakse, et maailmaharidus on hea hariduse tähtis osa hariduse kõikidel tasanditel – lasteaiast ülikooli ja elukestva õppeni. Maailmaharidus pole luksus, vaid koolisüsteemi vajalik osa, mitte privileeg, vaid õigus. Aga kui kaugele on Euroopas vastutustundlike maailmakodanike kasvatamisel tegelikult jõutud?

Maailmahariduse koht õppekavas

Euroopa riikides kuulub maailmaharidus traditsiooniliste humanitaarainete hulka (geograafia, ajalugu), kuid seda seostatakse ka uuemate õppeainetega (ühiskonna-, meedia- või keskkonnaõpetus). Multikultuurilisust võetakse tihti õppekava põhiprintsiibina, mitte maailmahariduse teemana. Üldiselt on suund maailmahariduse muutumisele õppekava läbivaks teemaks. Nii juba ongi riikides, kus maailmaharidusel on pikk traditsioon ja ametlik toetus (Inglismaa, Prantsusmaa, Šotimaa). Õppekavasid reformides lisatakse neile „globaalne dimensioon”, mida tähistatakse erinevate teemadega (inimõigused, säästev areng, globaalne majandus, kaubandus jne). Ainult paaris riigis on maailmahariduse õpetamiseks omaette õppeaine (nt Walesis on selleks *Education for Sustainable Development and Global Citizenship*). Kui maailmahariduse teemasid õppekavas ei ole, käsitleb õpetaja maailmaharidust oma äranägemise järgi või tegeleb sellega mõni kooliga koostööd tegev organisatsioon.

Eesti haridusdokumentides on maailmaharidusest vähe jutu, ehkki riiklikus arengukoostöö ja humanitaarabi strateegias on maailmaharidus üks alamprogrammidest (vt http://web-static.vm.ee/static/failid/219/AH_strateegia_2006-2010.pdf). Kehtivas 2002. aasta õppekavas on läbiv teema keskkond ja säästev areng. See jätab ruumi ka maailmahariduse teemade käsitlemiseks. Lisaks on globaalsemaid teemasid käsitletud ajaloo, geograafia, ühiskonna- ja inimeseõpetuse õpikutes. Siiski on maailmahariduse osatähtsus Eesti õppekavas väike ja tase madal. Neid teemasid käsitletakse kursuste lõpus, „kui aega üle jääb”. Ka maailmahariduse teemade esitamise viis tekitab küsimusi.

Materjalid ja meetodika

Sellised teemad nagu vastastikune sõltuvus, eelarvamused, sotsiaalne õiglus, konfliktide lahendamine saadakse loomulikult kõige paremini selgeks isiklike kogemuste kaudu. Loenguga ei ole võimalik noore hoiakuid muuta. Seepärast on maailmahariduses väga tähtis koht aktiivõppe meetoditel: uuritakse, vastatakse küsimustele ja siis tegustatakse. Meetodid võiksid olla interaktiivsed, aktiivset osalemist soodustavad, eksperimentaalsed. Väga hästi sobivad diskussioonid rühmades, debatid, rollimängud, simulatsioonid. Õpetaja osa on oluline, aga ta ei tohi pakkuda õpilastele „õigeid vastuseid”. Mõnikord ei pruugigi leiduda ühte ja „õiget” vastust, on vaid erinevad arvamusel. Õpetaja peamine ülesanne on soodustada koostööd, dialoogi arvamuste vahel ning kõigi aktiivset osavõttu protsessist.

Nagu öeldud, on globaalseid teemasid Eesti õppekavas ja õpikutes väga vähe. Mõnikord ei sobi ka nende teemade käsitlemise meetodid. Eesti koolile on heidetud ette, et seal ei õpita piisavalt kriitilist mõtlemist ja probleemide lahendamist, vaid keskendutakse meeldeajutamisele. (Nt aastal 2006 läbi viidud rahvusvahelise IEA CivEd ühiskonnaõpetuse uuringu järgi (ICES) oskasid Eesti noored paremini inimõiguste lepingu teksti, kui lahendada konfliktisituatsioone.) Õnneks näitavad PISA tulemused osas õppeainetes teistsugust pilti. Siiski võiks julgustada õpilasi rohkem oma isiklikku arvamust kujundama ja seda ka välja ütlemata. Selleks on õpetaja käsutuses uued õppemeetodid (rollimängud, simulatsioonid, debatid jne), mis arendavad kriitilist mõtlemist, argumenteerimist, koostöövõimet.

Kes teeb ja kes rahastab?

Kes töötab välja maailmahariduse õppematerjale ja meetodilisi juhendeid ning viib õpet läbi? Euroopas on üsna tavaline, et kooli toetavad selles töös kodanikuühendused. Mõnedki neist on globaalse arengu küsimustes tõelised eksperdid. Nad koostavad õppematerjale ja korraldavad koolitusi, teevad koostööd koolide ja õpetajatega ning pakuvad võimalusi vabatahtlikuks tööks väljaspool kooli. Mõned maailmahariduse propageerijad kodanikuühendustes on

endised õpetajad. Mõnes riigis on sellised hästi tegutsenud kodanikuühendused liidetud lõpuks riikliku või munitsipaalasutusega, olgu siis ametlikult või mitteametlikult.

Enamikus Euroopa riikides saavad maailmahariduse korraldajad riigilt toetust. Tavaliselt antakse raha üksikute projektide elluviimiseks, näiteks toetatakse tööriistade muretsemist, õppemeetodite väljatöötamist jms. Enamasti saadakse toetust välisministeeriumi arengukoostöö vahenditest. Sama trend on Eestis, kus välisministeerium jagab avalikkuse teavitamiseks raha maailmaharidusega tegelevatele mittetulundusühingutele. Summad on seni olnud väikesed, alla miljoni krooni aastas, seega kaugel ÜRO Arenguprogrammi (UNDP) soovitusel suunata 3% ametlikust arengubist teavitustööle ja maailmaharidusele.

Senini on Eestis maailmahariduse nime all korraldatud kogupereüritust „Maailmapäev” ja toetatud noorte vabatahtlike saatmist arengumaadesse tööle (GLEN-programm). Need algatused on tähtsad, kuid selliste väikeste tegevuste oht on, et maailmaharidus taandub üritusteks ja kampaaniateks, mille peamine eesmärk on saada rohkem toetust ametlikule arengukoostööle. Tegelikult oleks vaja pikemaajalist, vähem suurejoonelist, kuid sisukamat tegevust.

Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi strateegia, mis võeti vastu mais 2006, näeb ette ka koolides läbiviidava maailmaõppe toetamist. Seni on MTÜ-de kooliprojekte olnud vähe ja töö koolides on piirdunud ministeeriumi ametnike koolide külastamisega. Tulevikus peaks ka haridusministeerium olema maailmahariduse toetamisse rohkem kaasatud.

Maailmaharidusega tegelevad mittetulundusühingud vajavad õpetajate koolitamiseks, õppematerjalide väljatöötamiseks ja muudeks kooliprojektideks rohkem ressursi, kui Eestis on praegu võimalik kokku koguda. Õnneks on ühendused juba suutelised saama lisarahastust Euroopa Liidust, mida toetavad ka need kolm-neli projekti, mis koolides sel aastal käivitumas.

Euroopa Liidu mõnes vanemas liikmesriigis saab maailmaharidus märkimisväärset toetust siiski ka haridusministeeriumilt. Näiteks Soomes on tekkinud tugev partnerlus haridus- ja välis-

ministeeriumi ning mittetulundusühingute vahel („Maailma haasteena” projekt). Ühised eesmärgid ja ühine rahastamine oleks tervitatav ka Eestis. Sellist koostööd võiks arendada nt riikliku maailmahariduse strateegia raames, mille koostamist rahvusvahelistes dokumentides vägagi soovitatakse. Sellised strateegiad on juba Soomes, Iirimaa, Prantsusmaal, Šotimaal, Belgias, Inglismaal, strateegia mustand on valmis Tšehhis ja Lätis.

Mitmes riigis toetavad maailmaharidust kohalikud omavalitsused, pidades näiteks üleval maailmahariduse keskuksi. Tulevikus võiks ka Eestisse mõni maailmahariduse teabekeskus tekkida. Mõnes riigis, näiteks Soomes, Rootsis ja Saksamaal, toetavad maailmaharidust ka kirikud ja usuorganisatsioonid.

Suurimad vead ja puudujäägid

Koolide maailmahariduse probleemid on ülekoormatud õppekavad, liiga suured nõudmised, pidev kiirustamine kõige. Tuleb ette ka seda, et maailmaharidusel ja sellega seotud väärtustel puudub riigis ametlik toetus, mistõttu ei ole võimalik muuta maailmaharidust õppekava ning koolipraktika lahutamatuks osaks.

Uuring näitas, et õpetajate ebapiisavad teadmised, vähene huvi ja motivatsiooni puudumine maailmahariduse teemade õpetamiseks on märkimisväärne probleem nii uutest kui ka vanades liikmesriikides. See viitab vajadusele pöörata maailmaharidusele rohkem tähelepanu juba õpetajate põhikoolituses, lisaks tuleks pakkuda huvitavat ja kõrgel tasemel täienduskoolitust. See omakorda tähendab, et riik peaks õpetajakoolitustesse piisavalt panustama, tegelgu sellega siis mittetulundusühingud või spetsialiseerunud õppeasutused. Maailmahariduse muutmiseks õppekava osaks on vähe kasu, kui samal ajal ei pakuta õpetajatele koolitust, ei töötata välja õppematerjale ja metoodikat, millega maailmahariduse teemasid teiste õppeainetega lõimida.

Tüüpiline puudus on vähene või olematu koordineerimine välis- ja haridusministeeriumi vahel. Kahju, sest koostöö tooks Euroopa noorte kasvatusse sidusust ja järjekindlust. Kõikides uuringus osalenud riikides tegelevad maailma-

haridusega põhiliselt need kaks ministeeriumi.

Uurimuses tuntakse muret ka selle pärast, et maailmahariduse tase sõltub peaaegu kõikides maades liiga palju üksikute pühendunute entusiasmist, energiast, töövoimest. Isegi kui riik toetab jõuliselt maailmaharidusega tegelevaid mittetulundusühinguid, sõltub õppe kvaliteet ikkagi eelkõige üksikute õpetajate initsiatiivist, tööviisist ja meetoditest.

Maailmaharidus tuleb viia õppekavasse

Euroopa riikides on tehtud aastaid tööd selle nimel, et integreerida maailmaharidus õppekava osaks. Osas riikides on seda protsessi alustatud maailmahariduse teemade integreerimisega vaba- ja valikainete hulka või koolivälisesse tegevusesse, teistes on õnnestunud lõimida need teemad peaaegu kõikidesse ainetesse.

Eestis on selge vajadus tugevdada maailmahariduse praktikat. On vaja lõimida see nii kontseptuaalselt kui ka meetodiliselt õppekavasse ja kogu kooli arengusse. See annaks koolidele ja õpetajatele võimaluse tegelda maailmahariduse teemadega pidevalt, mitte ajutiselt ainult mõne õppeaine raames.

Kuna Eesti õppekava on praegu uuendamisel, on meil hea võimalus tuua maailmaharidus õppekavasse – näiteks läbiva teemana, mis on lõimitud enamikku ainekavadest. See oleks ka kooskõlas Balti mere riikide säästva arengu haridusprogrammiga „Baltic 21 E”. Seni on Eestis säästvat arengut määratletud liiga kitsalt oma maa looduskeskkonna säästmisena, samal ajal on ülemaailmsetele probleemidele, nagu kliimamuutused, vaesus jms, pööratud vähem tähelepanu. Koolis tuleks säästlikku arengut käsitledes panna rohkem rõhku ülemaailmse arengu sotsiaalsetele, kultuurilistele ja majanduslikele külgedele ehk teisisõnu inimõigustele, mitmekultuurilisusele, konfliktide ennetamisele, arenguküsimustele.

Läbivat teemat tuleks arvesse võtta kõikides õppeainetes ja kõikidel tasanditel. Mõnes riigis lähtutakse läbivatest teemadest ka väljaspool õppekava, kogu kooli eetose ja kultuuri kujundamisel. Selleks on näiteks Inglismaal ja Rootsis kasutusel mõiste „globaalne kool”. Selles koolis on maailmaharidus lõimunud

kõikidesse ainetesse ning kooli eetos ja praktika toetavad humanistlike hoiakute kujunemist (sõpruskoolid, kooliprojektid, külalised, õpetajate ja kogu koolipersonali koolitus, head õppematerjalid, kooli töötajad on oma käitumisega eeskujuks, kogu kooli tegevus on kooskõlas maailmahariduse väärtustega).

Ehkki Eesti kool on „globaalsest koolist” veel kaugel, on siin jõutud siiski nii kaugele, et mitmelt kodanikuühendusest on võimalik saada maailmahariduse õppematerjale, meetodi- ja ekspertabi. Koolidel on võimalik alustada projekte teiste koolide ja õpetajatega, korraldada teemapäevi ja liikuda selles suunas, et globaalne mõtlemine saaks koolikultuuri osaks. Kodanikuühendused on toetanud maailmahariduse arengut kogu Euroopas. Eriti tähtis on nende roll Eestis, kus riigi toetus maailmaharidusele on vähene. Maailmaharidus peaks saama igapäevase koolielu osaks. Loodetavasti on Hariduse käesolev erinumber esimese samm sarnaspoole.

Täiendav info maailmahariduse kohta:

www.deeep.org/english/
<http://www.centreforglobaleducation.com/index.php>

liri keskus

http://www.coe.int/t/dg4/nscentre/default_EN.asp
www.terveilim.ee

Tulevikus: www.maailmakool.ee

Viited

¹ Euroopa Maailmahariduse Foorum on üks CONCORD-i alalistest töögruppidest. CONCORD on Euroopa arengukoostööga tegelevate organisatsioonide võrgustik, mis esindab üle 1600 organisatsiooni. Eesmärk on esindada neid organisatsioone ja võrgustikke Euroopa Institutsioonidele võrdväärse partnerina ja jõuda vastutustundlikuma ja koherentsema EL-i arengupoliitikani.

² Brüsseli konverentsi soovitusel: <http://www.euforic.org/awareness-sensibilisation/>;
Helsinki konverentsi soovitusel: http://www.kehys.fi/Final_report.pdf.